

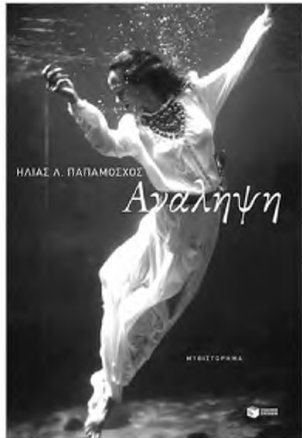
Ηλίας Α. Παπαμόσχος «Ανάληψη», εκδόσεις Πατάκης, 2023

Δημόσιο πένθος

Σε όλο το έργο του ο Ηλίας Παπαμόσχος (γ. 1967) διερευνά επίμονα τη γενεαλογία του πένθους, την καταγωγή της λύπης και όλες τις αποχρώσεις του μαύρου στο εσωτερικό της ανθρώπινης ύπαρξης.

έντασης, με βαρύ συγκινησιακό φορτίο. Η έμφαση στο είδος της συγκίνησης που με λεπτότητα, αναμινές και κορυφώσεις αποστρέφεται τον μελοδραματισμό, είναι ο σταθερός συναισθηματικός πυρήνας της γραφής του.

Με το τελευταίο του βιβλίο, την Ανάληψη όπως και με το προηγούμενο, την Καταγωγή της λύπης, ο συγγραφέας, χωρίς να απομακρύνεται από τα θεματικά του μοτίβα, ξανοίγεται πειστικά στο μυθιστόρημα, αξιοποιώντας δομικά τη μικρή φόρμα. Η Ανάληψη είναι ένα ψηφιδωτό μυθιστόρημα εξήντα πέντε σύντομων κεφαλαίων που μιλά για την απώλεια και το πένθος. Αφετηρία είναι ένα πραγματικό ναυάγιο, όχι σε κάποιον τρικυμισμένο πέλαγος, αλλά στη λίμνη της Καστοριάς, λίγα μέτρα από την αποβάθρα, στις 13 Ιουνίου 1929, που είχε ως συνέπεια τον θάνατο επτά ανθρώπων, μεταξύ των οποίων τρία παιδιά και μία έγκυος. Η «Περιστέρω», το βενζινοκίνητο πλοιάριο του επιτυχημένου, αυτοδημιούργητου επιχειρηματία, αλλά χτυπημένου από τη μοίρα Ηλία Κακαλιάνου, που φέρει το όνομα της αδόκητα χαμένης, νέας και όμορφης συζύγου του, ετοιμάζεται για το παρθενικό ταξίδι, μεταφέροντας προσκινητές στο Διοπλήδι. Είχει κάθε χρόνο, ανήμερα της Αναλήψεως, η κοινότητα συρρέει για τη λειτουργία του ναού και το πανηγύρι. Η απόσταση όμως από τη χαρά στον πόνο είναι μικρή. Το τρίτο δρομολόγιο δεν θα πραγματοποιηθεί ποτέ. Μια μοιραία στραβοπομπιά θα αναποδογυρίσει το υπερφορτωμένο καράβι βυθίζοντας την πόλη σε πάνδημο πένθος.

λεμένη γλώσσα τους αδικωχαμένους, με εκείνη την παρηγορητική αγάπη που βάζει στα λόγια του παπα-Σγούρη μια αγάπη που είναι «σαν ήλιος, σαν στον κάτω κόσμο καμπάνα της ανάστασης».

Ανοποψίαστοι μπροστά στο κακό

Ο συγγραφέας δικαιώνεται για την επιλογή να προδώσει, ήδη από το οπισθόφυλλο, το συμβάν του ναυαγίου για το οποίο εξαρχής προετοιμάζεται ο αναγνώστης, αφού αυτό που κυρίως ενδιαφέρει δεν είναι το τέλος αλλά τα εσωτερικά νήματα της πλοκής. Τοποθετώντας το ναυάγιο στη μέση του βιβλίου και μάλιστα προσεργώντας το μάλλον γοργά και αντιπεριγραφικά, κατευθύνει τον αναγνώστη στις αντιδράσεις των ηρώων. Στο πρώτο μέρος, πριν το ναυάγιο, περιγράφει τη ζωή της πόλης που ετοιμάζεται για μια γιορτή που θα καταλήξει σε τραγωδία. Άνθρωποι με επιθυμίες, προσμονές, σχέδια και αίσθηση αωνιότητας βυθίζονται κυριολεκτικά, ανέτοιμοι και ανοποψίαστοι προς τη συμφορά, αδυνατώντας να διαγνώσουν τα προμνημόνια του κακού και τις βούλες της μοίρας, απωθώντας τα εφιαλτικά όνειρα και τα δυσώινα σημάδια. Σε αυτή τη συσώρευση επάλληλων κακών ονείρων βρίσκω μια υπερβολή, που φορτώνει ίσως και μεταφορικό τονισμό την αφήγηση με λαϊκές προλήψεις. Στο δεύτερο μέρος, μετά τη συμφορά, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στη διαχείριση του θμού, της οργής και της απώλειας, στην αδιάντη παρηγοριά, την αυτομαστιγωτική ενοχή των επιζώντων, την ανάληψη ευθύνης, την απόγνωση και την αγιάτρευτη πλήρη ήσυχια έχασαν αγαπημένων. Άνθρωποι που παρσασούν, εκδικούνται, φεύγουν ή αναζητούν αποκομπί στον θεό. Μόνη παρηγοριά είναι ότι οι επιζώντες δεν είναι μόνοι. Το πάνδημο πένθος καταπραΐνει αλλά δεν επούλωνει το ατομικό τραύμα. Το πνεύμα της αρχαίας τραγωδίας που λειτουργεί καθαριστικά και μας εξημερώνει με τη σκληρότητα της μοίρας και το παράλογο της ζωής είναι κυρίαρχο. Οι άνθρωποι είναι πάντα ανέτοιμοι απέναντι στο κακό, αν και ξέρουν ότι η μόνη βέβαιη μοίρα τους είναι ο θάνατος. Συνήθως ενεργούν όπως ο πλοιοκτήτης, που θέλει να παίξει στο γραμμόφωνο η εισαγωγή του Κορέα της Σεβίλλης, παρασυρμένος από τον εθισμό και παθηρικό τόνο της αγροσύνης το φινάλε της πρώτης πράξης, όπου ο Ροσίνι «με ιδιοφυή ενορχήστρωση και ιλιγγιώδη ταχύτητα σατιρίζει την ανθρώπινη σύγχυση, το παράλογο της ύπαρξης, απηχώντας κάποιες αρχαίες τραγωδίες, όταν ο άνθρωπος γίνεται ερμαιο στις διαθέσεις των θεών».

Ο γενέθλιος τόπος της Καστοριάς με τη γεωμορφολογία και την ανθρωπογεωγραφία του, αλλά και με την αγλή των μύθων και της ιστορίας αποτελεί τον αφηγηματικό καμβά σε όλο το έργο του Παπαμόσχου. Κι όμως, αυτό το ριζωμα στην εντοπιότητα δεν έχει τίποτα το ειδικό ή νοσταλγικό, ούτε λόγος για (νεο)ηθογραφία. Είναι μάλλον το σκάκιμα ενός οικείου κόσμου που ο συγγραφέας θέλει να κατανοήσει βαθύτερα, αναζητώντας στη «λιμναία ερημιά» της Καστοριάς καταγωγικά στοιχεία της δικής του ταυτότητας.

Φαντάσματα της ιστορίας

Μια από τις μεγάλες αρετές του μυθιστορήματος αφορά τον χειρισμό του ιστορικού υλικού. Στην εποχή των μεταμυθολογικών και υβριδικών αφηγήσεων η Ανάληψη δίνει μια διαφορετική, πολύ πειστική, λογοτεχνική απάντηση στα ερωτήματα γύρω από την πολυσυζητημένη σχέση μυθολογίας και πραγματικότητας. Αν υποθέσουμε ότι για την πεζογραφία ιστορικής θεματικής η σχέση με την ιστορία είναι μια διελκυστίνδα, ο Παπαμόσχος δεν υποκρίνεται στη σαγήνη της αυτοτέλειας των τεκμηρίων (φωτογραφίες, γράμματα, ρεπορτάζ εφημερίδων, αρχαιολογικό υλικό, μαρτυρίες), αλλά τιδασεύει περιττονα και αφομοιώνει το υλικό σε μια πηγαία, καθαρόαιμη μυθολογική αφήγηση. Δείχνει έτσι έναν άλλο δρόμο για το πώς ένας συγγραφέας μπορεί βουτώντας στην ιστορία να μην κάνει ιστορικό μυθιστόρημα. Η ιστορική διάσταση δεν περιορίζεται στις πληροφορίες που ανέσυρε με έρευνα και αυτοψία, αλλά προεκτείνεται μυθολογικά στους ήρωες, κάποιου από τους οποίους είναι φορέας ιστορικής. Οι μετανάστες στην Αμερική, για παράδειγμα. Θανασάκης Βέλιος και Φιλώτας, που χάνουν στο ναυάγιο παιδιά, γυναίκα και αδερφό ή ο φουστανελοφόρος μακεδονομάχος αδελφός του πλοιοκτήτη και βέβαια η ορφανή Αγνή, που σώθηκε στις φλόγες της Σμύρνης το '22 για να πνιχτεί στο ναυάγιο επτά χρόνια μετά, πριν τον επικείμενο γάμο της, είναι πρόσωπα που δίνουν βάθος στην ιστορική προοπτική.

Το πνεύμα της αρχαίας τραγωδίας που λειτουργεί καθαριστικά και μας εξημερώνει με τη σκληρότητα της μοίρας και το παράλογο της ζωής είναι κυρίαρχο. Οι άνθρωποι είναι πάντα ανέτοιμοι απέναντι στο κακό, αν και ξέρουν ότι η μόνη βέβαιη μοίρα τους είναι ο θάνατος. Συνήθως ενεργούν όπως ο πλοιοκτήτης, που θέλει να παίξει στο γραμμόφωνο η εισαγωγή του Κορέα της Σεβίλλης, παρασυρμένος από τον εθισμό και παθηρικό τόνο της αγροσύνης το φινάλε της πρώτης πράξης, όπου ο Ροσίνι «με ιδιοφυή ενορχήστρωση και ιλιγγιώδη ταχύτητα σατιρίζει την ανθρώπινη σύγχυση, το παράλογο της ύπαρξης, απηχώντας κάποιες αρχαίες τραγωδίες, όταν ο άνθρωπος γίνεται ερμαιο στις διαθέσεις των θεών».

Ο Παπαμόσχος είναι ένας σκαπανέας επώδυνων αισθημάτων από τον πυρήνα της ανθρώπινης εμπειρίας. Με το συνολικό του έργο συνθέτει μια εν προόδο συναισθηματική βιογραφία της γενέθλιας πόλης. Μιας πόλης που μετασχηματίζεται αστικά, αλλά που η καθέλκυση και βύθιση του βενζινόπλοιου συμβολοποιεί έναν παλίνδρομο κοινωνικό εκσυγχρονισμό, με τις τεχνολογικές επιτεύξεις να συμβαδίζουν με τις καταστροφές, την ώρα που νομίζουμε ότι συντελούνται άλματα προόδου. Οι αντιστοιχίες με τις πρόσφατες τραγωδίες των Τεμπών και της Πόλυς αναπόφευκτα στριφογυρίζουν στο μυαλό του αναγνώστη. Αν και δεν θα βρούμε απαντήσεις σε ερωτήματα για την ευθύνη, τη δικαιοσύνη, τον ρόλο του κράτους και την αποκατάσταση των συγγενών των θυμάτων, ο στοχασμός για το δημόσιο πένθος μας φέρνει αντιμέτωπους με τη διαχείριση του ανυπερέβλητου κακού που μπορεί να συμβεί στον καθένα και εξακολουθεί να αφορά τις απροσπάτετες κοινωνίες της υψηλής τεχνολογίας, όπου η υλική ευδαιμονία συμβιώνει σχιζοφρενικά με την ανασφάλεια.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ

Η Ανάληψη δίνει μια διαφορετική, πολύ πειστική, λογοτεχνική απάντηση στα ερωτήματα γύρω από την πολυσυζητημένη σχέση μυθολογίας και πραγματικότητας. Αν υποθέσουμε ότι για την πεζογραφία ιστορικής θεματικής η σχέση με την ιστορία είναι μια διελκυστίνδα, ο Παπαμόσχος δείχνει έναν άλλο δρόμο για το πώς ένας συγγραφέας μπορεί βουτώντας στην ιστορία να μην κάνει ιστορικό μυθιστόρημα.

Παρουσίαση